

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто деякі варіанти створення оптимальних умов для науково-дослідної діяльності студентів – майбутніх учителів. У цій площині розкрито взаємодію когнітивної, мотиваційної та поведінково-діяльнісної складових навчального процесу, формування готовності до цієї діяльності. Запропоновано моделювання педагогічного дослідження, що дає змогу студентам заглибитися в його технологію, відчувати інтерес до науково-дослідної діяльності.

Ключові слова: науково-дослідна діяльність, готовність, мотивація.

Залучення студентів – майбутніх учителів до науково-дослідної діяльності – це невід’ємна складова формування їхньої професійної майстерності, адже саме цей вид діяльності надає можливості оволодіти методами наукового пізнання, дослідницьким стилем мислення, творчим підходом до організації усього навчального процесу. Такий вид діяльності пов’язаний з наявністю креативних здібностей студентів, створенням сприятливих умов для їх виявленню в навчальному процесі у ВНЗ. Здібності студентів до науково-дослідної діяльності розвиваються у творчому ставленні до неї, умінні самостійно здійснювати науковий пошук шляхів підвищення якості навчально-виховного процесу, умінні вивчати, впроваджувати та створювати передовий педагогічний досвід. Виходячи з цього, **метою статті** є виявлення складових та етапів активізації інтересу до науково-дослідної діяльності у студентів – майбутніх учителів у період навчання у ВНЗ.

Відомо, що навчання як активний та продуктивний процес базується на органічному поєднанні емоційного, змістового та діяльнісного факторів; що добре засвоюється тільки той матеріал, який має для тих, хто навчається, особистісний сенс, торкається їх почуттів та є пов’язаним з особистісним досвідом.

Оптимальні умови для науково-дослідної діяльності може створювати (і це доведено дослідниками та практиками) правильний підбір засобів спілкування, різні форми проведення занять, сукупна навчальна діяльність – індивідуалізовані, групові та колективні заняття. Активна взаємодія студентів з викладачем та студента з іншими студентами полегшує засвоєння матеріалу, стимулює пізнавальну діяльність, створює умови для вільного спілкування з метою колективного виконання навчального завдання, поставленого безпосередньо самими учасниками навчального процесу.

У цій площині ми розглядаємо взаємозв’язок когнітивної, мотиваційної та поведінково-діяльнісної складової процесу формування готовності майбутнього вчителя до науково-дослідницької діяльності.

Завдання когнітивної складової полягає в активізації інтересу до науково-дослідної діяльності, розширенні кола та діапазону теоретичних педагогічних знань, їх свідомому засвоєнні. Разом з тим засвоєні знання не залишаються у свідомості на рівні “статистичного інтелектуального утворення” (І. Бех), а весь час емоційно збагачуються, набувають особистісного сенсу, розширюються і поступово ускладнюються [1].

З іншого боку, зазвичай знання самі по собі ще не забезпечують поступального розвитку усвідомленого ставлення і набуття навичок дослідної діяльності.

Осмислення отриманих теоретичних знань, понять, теоретичних висновків має супроводжуватись емоційними переживаннями. Почуття, як стійкі емоційні ставлення, є неодмінною умовою формування інтересу до науково-дослідної діяльності як особистісної цінності та професійного надбання майбутнього вчителя. Почуття, на думку С. Рубінштейна, стають мотивами багатьох вольових дій, а воля тісно пов'язана з емоціями, і для її вияву вкрай необхідне таке почуття, що “живить” її [2].

Отже, залучення студентів до набуття емоційного досвіду має бути цілеспрямованим та ефективним. Це – наступне положення підготовки студентів – майбутніх учителів до науково-дослідної діяльності. Звідси організація будь-якої роботи студентів вищих навчальних закладів має бути професійно спрямованою, цікавою, емоційно привабливою. Тільки за таких умов відбувається органічне поєднання знань, умінь і навичок діяльності з професійними цінностями студентів, їх професійними установками; з'являється прагнення свідомо обрати саме той вид або форму роботи, яка відповідає задуму професійного самовдосконалення.

Таким чином, основу таких професійно важливих цінностей створює системно-комплексний підхід до професійної підготовки вчителя, діяльнісно-особистісний характер його здійснення, орієнтація на активну самостійну діяльність студента як суб'єкта вузівського педагогічного процесу.

Відомо, що кожна академічна група ВНЗ відображає мораль свого середовища, існуючу в ньому культуру її учасників. Це своєрідний осередок, у якому відбувається більш-менш постійне співтовариство тих, хто його становить, вбираючи в себе відцентрований вплив окремих особистостей і всієї групи.

Особистісно орієнтована система навчання у ВНЗ цілеспрямовано створює новий педагогічний підхід до організації науково-дослідницької діяльності, визначальною рисою якої є:

- пробудження й закріплення у студентів бажаності і потреби у подальшому особистісному й професійному розвитку та саморозвитку;
- утвердження нової позиції у виборі форми спілкування викладачів і студентів: спілкування не рольового, а особистісного (співпраця, співтворчість, підтримка, допомога, співчуття, довіра тощо);
- спеціальне конструювання необмежених ситуацій вибору, авансування успіху, самоаналізу, самооцінювання тощо;
- діалог як домінуюча форма навчального спілкування, спонукання до обміну думками, враженнями, колективне моделювання професійно важливих ситуацій їх вирішення.

А головне – це оволодіння різними варіантами науково-дослідної діяльності, багатоваріантність у виборі методик, щоб знайшлося місце для самовираження самобутності кожного студента.

Ми намагалися моделювати педагогічне дослідження з метою формування у студентів уявлення про системний підхід при його проведенні, уміння орієнтуватися в понятійному апараті, розширити уявлення особливості методів дослідження, розвиток у них дослідницьких, аналітичних та прогностичних вмінь.

Було виділено декілька етапів, у яких робота зі студентами будується по-різному, і завдання кожного етапу мають свої особливості.

Перший етап – теоретичний. Студенти знайомляться, поглиблюють та систематизують знання з актуальних проблем теорії навчання та виховання, з методологією та методикою педагогічних досліджень, залучаються до самостійного вивчення науково-педагогічної літератури. Під час оволодіння методами роботи з науковою літературою студентів вчили критично оцінювати прочитане, виділяти найважливіше, бачити різні підходи до вирішення педагогічних проблем. Особлива увага приділялася вивченню психолого-педагогічної та методичної літератури. Тому навчальні курси, на наш погляд, мають виступати засобом, що забезпечує кожному студентові входження до методології, теорії та технології обраної проблемної галузі. Мета теоретичного етапу полягає у забезпеченні допомоги кожному студентові у визначенні компонентів дослідження, у розкритті їхнього змісту, у задоволенні інтересів та попитів студентів – майбутніх учителів у руслі проблеми, що розробляється.

Залучення до теоретичної літератури починається з невеликих завдань. Наприклад:

- скласти список джерел за темою заняття;
- дати анотацію до книги;
- виділити основні думки статті;
- скласти відгук до статті тощо.

Потім завдання можуть ускладнюватися: виступити з доповіддю, захистити реферат тощо.

При цьому використовуються різні методи роботи: лекційні, семінарські та практичні. Це дає можливість студентам бачити на конкретному матеріалі педагогічні дослідження, засоби виділення проблеми, теми дослідження, конкретну методiku дослідження.

Другий етап – структурно-конструктивний передбачає вибір кожним студентом об'єкта та предмета дослідження, вивчення побудови концепцій дослідження, розгляд рівнів етапів дослідження та аналіз їх особливостей.

Студенти навчаються формулювати тему та усвідомлювати її роль у цілісному процесі, визначати конкретні завдання дослідження. При цьому вони переконуються, що чітке формулювання теми й завдання дослідження є запорукою успіху у творчому пошуку.

Так, у праці “Причини неуспішності школяра” було поставлено такі завдання:

1. Виявити причину відставання у навчанні того чи іншого школяра (за допомогою бесіди з учителями, батьками, безпосередньо з учнем; спостереження за поведінкою та діяльністю школяра).
2. Намітити шляхи покращення успішності школяра.
3. Визначити пов'язані між собою фактори відставання, неуспішності; провести їхню експериментальну перевірку.

При навчанні студентів засобом вивчення діяльності учня та учителя було запропоновано такі завдання:

- запишіть зміст питань учителя до учнів на уроці;
- проведіть аналіз кожної структурної частини уроку: визначте, яке освітнє завдання вирішується, проаналізуйте зміст відібраного навчального матеріалу та встановіть відповідність його поставленому завданню, зазначте методи та прийоми, що використовувалися вчителем, форми організації діяльності учнів, форми та методи контролю за діяльністю учнів;
- зробіть висновки про поведінку учнів під час уроку тощо.

На другому етапі використовувались такі форми роботи: ранжування структурних компонентів дослідження, самостійна робота з науковою літературою (у тому числі з дисертаціями, авторефератами, науковими періодичними виданнями тощо), аналіз структури дослідження, конструювання етапів дослідження за нею, визначення їх змісту, моделювання структури дослідження за умовно заданою темою.

Третій етап містить розробку програми практичної роботи та її реалізацію. Цей етап вимагає тісного співробітництва студентів з науковим керівником та базовою школою. Проведення дослідної роботи в школі (наприклад, під час педагогічної практики) тренує студентів у дослідницькому підході до проблеми, навчає творчо використовувати методи аналізу, синтезу, порівняння, моделювання та інших. Виконуючи зазначену тему роботи (“Причини неуспішності школяра”), студенти, аналізуючи ці причини (педагогічні, психологічні, нейрофізіологічні), синтезують їх та з’ясовують, до якого типу невстигаючих можна віднести того чи іншого учня, який відстає в навчанні. Зазвичай студенти виділяють два типи невстигаючих учнів – перший та другий. До першого типу віднесли школярів, що мають низький рівень розвитку розумових процесів; у них відсутня пізнавальна діяльність; вони мають завищену або занижену самооцінку. До другого типу віднесли школярів, що мають негативне ставлення до навчання, займаються тільки тією роботою, що задовольняє їх; неохайні в роботі; самооцінка нестійка.

Оволодіння методами педагогічного дослідження сприяє адекватному узагальненню результатів власної роботи. Зміст педагогічної практики має бути пов’язаним з темою проблеми, що досліджується, створюючи можливості для розробки та проведення констатувального та формувального експериментів. Таким чином, виникає необхідність проектування педагогічної практики на основі індивідуальних планів, які розробляються студентами разом з керівником практики. Такі плани враховують як загальні вимоги, так і індивідуальні можливості та потреби студентів.

На третьому етапі ставилось завдання – сформувати уміння, що дають змогу використовувати самостійно здобуті теоретичні знання при вирішенні конкретних практичних завдань:

- уміння аналізувати, узагальнювати та застосовувати у роботі передовий педагогічний досвід;
- уміння аналізувати психолого-педагогічні особливості розвитку учнів;
- уміння побудувати систему роботи з виховання учнів.

При цьому використовувались такі форми роботи, як експертне оцінювання розроблених студентами методик, аналіз візуальних матеріалів з технології використання методик, ділові ігри тощо.

Четвертий етап – презентаційний. Студенти ознайомлюються з вимогами до оформлення науково-дослідної роботи, до підготовки наукової доповіді, захисту дипломної і курсової роботи, ведення наукової дискусії, оформлення конкурсних студентських робіт, написання реферату. Форми роботи: семінарські заняття, ділові ігри, дискусії.

У процесі оволодіння студентами методологією, методикою та технікою педагогічного дослідження зазначається особистісне зростання майбутніх педагогів, показниками якого є:

- потреба у творчій педагогічній діяльності;
- прийняття себе як особистості, яка вірить у свої можливості та здібності;

- усвідомлення певних труднощів, вміння сформулювати діяльнісні проблеми;
- розуміння всіх, з ким доводиться працювати протягом науково-дослідної діяльності (учнів, учителів, керівників роботи), уміння контактувати на основі співробітництва та взаєморозуміння;
- відповідальність за процес та результати власної науково-дослідної роботи.

Отже, запропоноване моделювання педагогічного дослідження дає змогу студентам заглибитися в технологію роботи, здобути свій особистий реальний досвід вивчення експериментальних матеріалів; відчувати інтерес до дослідної роботи.

Список використаної літератури

1. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования / О.А. Абдуллина. – М. : Просвещение, 1990. – 141 с.
2. Алексюк А.М. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання / А.М. Алексюк, А.А. Аюрзанайн, П.І. Підкасистий та ін. – Київ, 1993. – 245 с.
3. Бех І.Д. Виховання особистості : навч.-метод. вид. : у 2 кн. – К. : Либідь, 2003. – К. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-педагогічні засади. – 280 с.
4. Рубинштейн С.Л. Нравственное воспитание личности / С.Л. Рубинштейн. – М. : Просвещение, 1976. – 250 с.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2013.

Парфёнов М.П. Подготовка студентов – будущих учителей к научно-исследовательской деятельности

В статье рассматриваются некоторые варианты создания оптимальных условий для научно-исследовательской деятельности студентов – будущих учителей. В этой плоскости раскрывается взаимодействие когнитивной, мотивационной и поведенческо-деятельностной составляющих учебного процесса, формирование готовности к этой деятельности. Предлагается моделирование педагогического исследования, что позволяет студентам углубиться в его технологию, почувствовать интерес к научно-исследовательской деятельности.

Ключевые слова: научно-исследовательская деятельность, готовность, мотивация.

Parfyonov M. Training of would – be teachers for research activity

Considered are: variants of optimal conditions arrangement for would – be teachers' research activity. Interaction of cognitive, motivational and behavioral activity components are analyzed in this work. Forming of readiness for this activity is shown in the article too. Modeling of pedagogical research suggested by the author helps the students to penetrate into its technology, display their interest towards research activity.

Key words: research activity, readiness, motivation.